

Explaining the model of neighborhood management using the theory of good urban governance (case study: Tabriz metropolis)

Shahrivar Roštāei^{1*}, Akbar Asghari Zamani², Forough Andesta³

1. Associate Professor of Geography and Urban Planning Department, Faculty of Planning and Environmental Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran.

2. Department of Geography and urban planning, Faculty of Planning and environmental sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran.

3. PhD Candidate in Geography and Urban Planning, Department of Geography and Urban Planning, Faculty of Planning and Environmental Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran.

* Corresponding Author, Srostaiei@tabrizu.ac.ir

Received: 13/02/2024

Accepted: 15/05/2024

Article Info Abstract

Research Paper
Volume 5, Issue 15, Spring 2024
Pages 33 - 53

With the expansion of urbanization, numerous challenges and issues have emerged, rendering centralized top-down planning ineffective in urban management. Consequently, one of the most important approaches to creating a sustainable and inclusive city is focusing on the fundamental unit of urban planning, namely the concept of neighborhood and neighborhood management. A neighborhood encompasses three dimensions of physical planning, social organization, and governance. Among these, considering the governance dimension, examining contextual needs, and laying the groundwork for defining a neighborhood-centric model are of paramount importance. To elucidate the neighborhood management model in urban governance by adopting an exploratory-descriptive approach in the metropolis of Tabriz. This research employs a Partial Least Squares (PLS) approach as a second-generation non-parametric method of Structural Equation Modeling (SEM). It validates a model by simultaneously examining the roles of variables. SmartPLS 4 software and questionnaire tools are utilized. Additionally, reliability tests, Cronbach's alpha coefficient, composite reliability, validity, and average variance extracted (AVE) are examined for each component, indicating satisfactory reliability and validity. The sample size is calculated based on the total population of Tabriz in the latest census of 2016, which is 163,096 individuals, using the Cochran formula, resulting in 384 participants. The research findings indicate that among the factors in terms of effect size, the network society structure ranks first with an index value of 5.254, followed by urban governance, network society policies, social capital, and governance capacity with values of 2.873, 2.630, 2.555, and 1.695 respectively. Regarding the path coefficient index, urban governance ranks first with a path coefficient of 0.288, followed by the network society structure, network society policies, social capital, and governance capacity with coefficients of 0.268, 0.228, 0.204, and 0.181 respectively. The research concludes that in elucidating the factors effective in realizing the neighborhood management model, attention to the network society structure and its three characteristics—decentralization, virtualization, and intelligence, along with the freedom of activities, plays a fundamental role.

Keywords: Neighborhood management, Network society, Urban governance, Social capital.

Cite this article: Roštāei, Sh., Asghari Zamani, A., & Andesta, F. (2024). Explaining the model of neighborhood management using the theory of good urban governance (case study: Tabriz metropolis), *Economic geography research*, Fire, 5(15), 33 - 53.

 <https://doi.org/10.30470/jegr.2024.2022919.1146>

2821-2266 © University of Zanjan.

This is an open access article under the CC BY-NC/4.0/License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

With the proliferation of urbanization, numerous challenges and issues have emerged, rendering centralized top-down planning ineffective in urban management. Consequently, one of the most important approaches to creating a sustainable and inclusive city is focusing on the fundamental unit of urban planning, namely the concept of neighborhood and neighborhood management. A neighborhood encompasses three dimensions of physical planning, social organization, and governance. Among these, considering the governance dimension, examining contextual needs, and laying the groundwork for defining a neighborhood-centric model are of paramount importance. The objective of this study is to elucidate the neighborhood management model in urban governance by adopting an exploratory-descriptive approach in the metropolis of Tabriz.

Methodology

This research, based on its fundamental objective and adopting an exploratory-descriptive approach, reviews relevant literature and texts. Accordingly, the study first takes a structural approach to reviewing theoretical literature on neighborhood management and urban governance. Subsequently, based on the study's theoretical foundations and research background, five components—network society structure, network society policies, urban governance, governance capacity, and social capital—are identified. To collect data, a questionnaire tool is utilized in a package format based on the Likert scale. In the second stage, the Partial Least Squares (PLS) technique, as a second-generation method of Structural Equation Modeling

(SEM) and a non-parametric method, is employed to validate a model by simultaneously examining the roles of variables. SmartPLS 4 software is utilized for this purpose. The sample size for this research is calculated based on the total population of Tabriz in the latest census of 1395 (2016), which is 163,096 individuals, using the Cochran formula, resulting in 384 participants.

Results and discussion

The findings of this research indicate that the reliability indices of Cronbach's alpha coefficient and composite reliability are both above 0.70, and the validity of average variance extracted is above 0.50, demonstrating satisfactory reliability and validity in determining the components and items of this research. Moreover, the determination coefficient for the independent variable on the dependent variable is 0.997, meaning that each of the five independent variables (network society structure, network society policies, urban governance, governance capacity, and social capital) through the defined components and items explains more than 99.7% of the variance in the mentioned dependent variable. Furthermore, in terms of effect size, the network society structure ranks first with an index value of 5.254, followed by urban governance, network society policies, social capital, and governance capacity with values of 2.873, 2.630, 2.555, and 1.695 respectively. This implies that the three essential features of network societies—decentralization, activity freedom, and virtualization and intelligence—are crucial for neighborhood management in the urban planning system of Tabriz. Regarding

the path coefficient index, urban governance ranks first with a path coefficient of 0.288, followed by the network society structure, network society policies, social capital, and governance capacity with coefficients of 0.268, 0.228, 0.204, and 0.181 respectively. This signifies that urban governance variables such as participation, transparency, accountability, justice, and rule of law are highly significant. These results suggest that achieving neighborhood management does not solely rely on traditional planning; rather, other contextual factors such as transitioning from hierarchical structures, creating a conducive environment for network societies, recognizing differences, avoiding uniformity, and understanding the interdependence among elements and stakeholders require attention.

Conclusion

The research findings indicate that in elucidating the factors effective in realizing the neighborhood management model, attention to the network society structure and its three characteristics—decentralization, virtualization, and intelligence, along with the freedom of activities, plays a fundamental role.

Funding

As a unit of social and spatial organization, the neighborhood plays an essential role in realizing the possibility of representation and the urban planning system from the bottom up. In this regard, paying attention to key concepts such as the network society and the transition from a hierarchical, vertical and linear society to a horizontal and multi-centered society

urban governance, social capital and the governance capacity and creating a platform for their realization is of fundamental importance.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

This article is derived from a doctoral dissertation entitled "Explaining the role of neighborhood management in good urban governance, case study: Tabriz metropolis" with the guidance of the respected professor, Mr. Dr. Shahrivar Roštāei and the advice of the respected professor, Mr. Akbar Asghari Zamani in the Faculty of Planning and Environmental Sciences. , Tabriz University, Tabriz, Iran. Therefore, I would like to thank the honorable professors, referees and editor-in-chief of the publication, Mr. Dr. Mohsen Ahdanjad Roshti, for their efforts.

تبیین الگوی مدیریت محله‌ای با استفاده از نظریه حکمروایی خوب شهری (مطالعه موردی: کلانشهر تبریز)

شهریور روستایی^{۱*}، اکبر اصغری زمانی^۲ و فروغ اندستا^۳

۱. دانشیار، گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشکده برنامه ریزی و علوم محیطی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.
۲. دانشیار، گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشکده برنامه ریزی و علوم محیطی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.
۳. دانشجوی دکتری، جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده برنامه‌ریزی و علوم محیطی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۲۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۲۴

اطلاعات مقاله چکیده

امروزه با گسترش شهرنشینی، چالش‌ها و مسائل متعددی ظهور پیدا کرده‌است؛ به طوری‌که دیگر برنامه‌ریزی متمرکز و از بالا به پایین در عرصه مدیریت شهری کارایی لازم را ندارد. در این راستا، از مهم‌ترین رویکردهای توسعه شهری جهت ایجاد شهری زیست‌پذیر و همه‌شمول، توجه به واحد پایه و اساسی برنامه‌ریزی شهری، یعنی مفهوم محله و مدیریت محله‌ای، مورد توجه قرار گرفته است. محله دارای ابعاد سه گانه برنامه‌ریزی کالبدی، آرایش اجتماعی و شیوه حکمروایی است. در این بین، با توجه به بُعد سوم، بررسی و نیازهای زمینه‌ای و بستر ساز جهت تبیین الگوی محله - محور از اهمیت اساسی برخوردار است. بر این اساس، هدف پژوهش حاضر، تبیین الگوی مدیریت محله‌ای در حکمروایی شهری با اتخاذ رویکرد تبیینی - اکتشافی در کلانشهر تبریز می‌باشد. روش تحقیق این پژوهش مبتنی بر حداقل مربعات جزئی است. این روش به عنوان نسل دوم روش‌های مدلیابی معادلات ساختاری، یک روش ناپارامتریک است که برای اعتبارسنجی یک مدل با بررسی همزمان نقش متغیرهای و آشکار استفاده می‌شود. بدین منظور، از نرم‌افزار SmartPLS 4 و ابزار پرسشنامه استفاده شده است. همچنین آزمون پایایی و ضریب آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی، روایی و میانگین واریانس استخراج شده در هر مؤلفه نیز مورد بررسی قرار گرفته که مقادیر آن نشان از آزمون پایایی و روایی مطلوب می‌باشد. نمونه آماری این پژوهش نیز بر اساس تعداد جمعیت کلانشهر تبریز در آخرین سرشماری سال ۱۳۹۵، ۱۶۳۰۹۶ نفر بوده که با استفاده از فرمول کوکران ۳۸۴ نفر محاسبه گردید. یافته‌های این پژوهش نشانگر این است که در بین عوامل از نظر شاخص اندازه اثر، «ساختار جامعه شبکه‌ای» با مقدار شاخص ۵/۲۵۴ در رتبه اول و «حکمروایی شهری»، «سیاست‌گذاری‌های جامعه شبکه‌ای»، «سرمایه اجتماعی» و «ظرفیت حکمروایی» به ترتیب با مقادیر ۲/۸۷۳، ۲/۶۳۰، ۲/۵۵۵ و ۱/۶۹۵ در رتبه‌های بعدی قرار دارند و از نظر شاخص ضریب مسیر، «حکمروایی شهری» با ضریب مسیر ۰/۲۸۸ در رتبه اول و «ساختار جامعه شبکه‌ای»، «سیاست‌گذاری‌های جامعه شبکه‌ای»، «سرمایه اجتماعی» و «ظرفیت حکمروایی» به ترتیب با مقادیر ۰/۲۶۸، ۰/۲۲۸، ۰/۲۰۴ و ۰/۱۸۱ در رتبه‌های بعدی قرار دارد. نتایج تحقیق بیانگر این امر است که در تبیین عوامل مؤثر در راستای تحقق الگوی مدیریت محله‌ای، توجه به ساختار جامعه شبکه‌ای و توجه به سه ویژگی آن یعنی تمرکززدایی، مجازی‌سازی و هوشمندسازی و آزادی انجام فعالیت‌ها نقش اساسی دارد.

کلید واژه‌ها: مدیریت محله‌ای، جامعه شبکه‌ای، حکمروایی شهری، سرمایه اجتماعی.

srostaei@tabrizu.ac.ir

* نویسنده مسئول:

ارجاع به این مقاله: روستایی، شهریور؛ اصغری زمانی، اکبر؛ و اندستا، فروغ. (۱۴۰۳). تبیین الگوی مدیریت محله‌ای با استفاده از نظریه حکمروایی خوب شهری، (مطالعه موردی: کلانشهر تبریز)، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، ۵ (۱۵): ۳۳-۵۳.

doi <https://doi.org/10.30470/jegr.2024.2022919.1146>

2821-2266 © University of Zanjan.

This is an open access article under the CC BY-NC/4.0/License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

مقدمه

محله به عنوان یک سازمان اجتماعی- فضایی و جغرافیایی است که در تحقیقات، تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌گذاری‌ها نقش اساسی دارد (Coulton, 2012: 231). شیوه مدیریت محله شامل ابعاد سه گانه است: کیفیت فیزیکی و کالبدی، آرایش اجتماعی و شیوه حکمرانی. در بعد اول، یک محله باید قابل شناسایی و سرویس‌دهی باشد؛ بدین معنی که از امکانات و خدمات روزمره برخوردار باشد (اگر چه خود مختار نیست). در بعد دوم، محله در درون خود دارای تنوع اجتماعی است. این تنوع را می‌توان از بسیاری جهات از جمله: سن، درآمد، نوع خانواده، نژاد، قومیت سنجید. در بعد سوم، محله باید دارای یک امکان نمایندگی باشد؛ بدین معنی که ساکنان بتوانند در امور خود دخیل بوده و نیز توانایی گفتمان با اراده جمعی را داشته باشند. این بعد از محله با برنامه‌ریزی شهری از پایین به بالا و محله خودگردان در ارتباط است. جایی که ساکنان محلی در تعیین مرزهای محله، تعریف محله و سرنوشت خود نقش دارند (Talen, 2019: 99). بر این اساس، مدیریت محله می‌تواند به عنوان یک موضوع محوری برای هر دولت یا دستگاه مدیریت شهری در نظر گرفته شود. دولت‌ها تمام تلاش خود را می‌کنند تا در شهرها و جوامع توسعه‌یافته و مناطق کمتر توسعه‌یافته، امکانات بالاتری را برای شهروندان خود فراهم کنند. برای این منظور، آنها همواره در تلاش هستند تا روش‌ها و منابع جدیدی را برای مقابله با چنین مسائلی توسعه دهند (Sadiq et al., 2022: 1). علاوه بر این، قطب‌نمای فضایی کوچک اکثر محله‌های شهر اجازه می‌دهد تا اهداف برنامه‌ریزی محله در مقایسه با اهداف اغلب مبهم، بلندمدت و چالش‌برانگیز طرح‌های جامع مقیاس بزرگ‌تر، مشخص‌تر و قابل تحقق‌تر باشند (Gao & Ryan, 2020: 2). به عبارت دیگر، مدیریت در مقیاس محله، فرصتی برای اقدامات قابل توجه و ملموس و در عین حال قابل مدیریت را فراهم می‌سازد (Kamble & Bahadure, 2020: 2). بنابراین، محله‌ها موجودیت‌های ثابتی نیستند؛ آنها مکان‌های پویایی هستند که دائماً از نظر ترکیب، تعریف و روابط با محیط اطراف تغییر می‌یابد (Ham et al, 2012: 4). به عبارت دیگر، باید توجه داشت که «محله» از طریق ایجاد شرایط جدید حکمروایی و توانمندسازی و مداخله، به مقیاس جدیدی برای برنامه‌ریزی رسمی تبدیل شده است (Parker et al., 2023: 4). در پژوهش حاضر نیز بعد سوم شیوه مدیریت محله‌ای مورد نظر می‌باشد. بر این اساس، مدیریت شهری در حالی که تحت تأثیر سطوح دیگر دولت قرار دارند، مستلزم هدایت یا هماهنگی با مقامات دیگر، تعاملات درون و میان‌سازمانی و نگرانی‌های دموکراتیک، از طریق فرآیند سیاست‌های باز می‌باشد (Da Cruz et al., 2019: 2). بدین منظور، تغییر از دولت به حکمروایی می‌تواند فرصت‌هایی را برای حکمرانی شهری پایدار فراهم کند، چرا که استدلال شده است پایداری نیازمند یک محیط تعاملی است که «گفتمان»، «مشارکت»، «مسئولیت مشترک» و «گفتمان عمومی کثرت‌گرا» را ترویج می‌کند و ممکن است دستیابی به آن برای نهادهای دولتی سنتی دشوار باشد (Aina et al., 2019: 273). از طرف دیگر دنیای ما بیش از دو دهه در فرآیند تحول ساختاری بوده و حول جریان‌ها ساخته شده است (جریان سرمایه، اطلاعات، فناوری، تعامل سازمانی، تصاویر، صداها و نمادها) (Castells, 2010: 442). در این بین شبکه‌ها در طول تاریخ دارای یک مزیت بزرگ در برابر سایر اشکال سازمان اجتماعی بودند. آنها سازگارترین و انعطاف‌پذیرترین اشکال سازمانی و به دنبال مسیر بسیار مؤثر تکاملی تمهیدات اجتماعی بشر هستند (Castells & Cardoso, 2005: 11). این شبکه نوع خاصی از شبکه قدرت است که در حال تغییر روش درک، سازماندهی، مدیریت، تولید و مصرف بوده و عملاً همه ابعاد زندگی اجتماعی را دربرمی‌گیرد. تعامل بین انقلاب در فناوری اطلاعات، فرآیند جهانی‌سازی و ظهور شبکه به عنوان غالب سازمان اجتماعی، ساختار اجتماعی جدیدی را تحت عنوان «جامعه شبکه‌ای»^۱ تشکیل می‌دهد (Castells, 2002: 548).

۱. Network Society

علاوه بر این، ارتباطات بین افراد- شبکه‌های اجتماعی، همکاری متقابل و قابل اعتماد بودن از دیگر عوامل مؤثر در مفهوم شبکه می‌باشد که این تعریف در مفهوم «سرمایه اجتماعی» بیان می‌شود. به عبارت دیگر، مفهوم شبکه با مفاهیمی از جمله: حکمروایی، قدرت، ظرفیت و سرمایه اجتماعی مرتبط است (Gal-lent & Robinson, 2013: 74).

مفهوم توسعه از بُعد کیفی و ایجاد شهر برای مردم، و نه مردم برای شهر زمانی تحقق خواهد یافت که انسان و نیازهای او در کانون توجهات و اهداف برنامه‌ریزی و مدیریت شهری واقع شود که مفهوم محله و مدیریت محله‌ای و توجه ویژه به بُعد سوم آن، یعنی شیوه حکمروایی، بستری اساسی در تحقق این امر محسوب می‌شود؛ اما در این بین، در بسیاری از کشورهای آسیایی و در حال توسعه از جمله ایران، به دلیل برنامه‌ریزی متمرکز و ساختار سلسله‌مراتبی و بالا به پایین، بر حکمروایی و مدیریت محله توجه چندانی نشده است، به طوری که «محله» به عنوان نقش اساسی در طرح‌های توسعه در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری‌های شهری، علی‌رغم تأکید بر محله و مفهوم آن در نظام سنتی شهرهای ایران، مورد غفلت واقع شده است. کلانشهر تبریز نیز از این قاعده مستثنی نبوده و دارای مدیریتی متمرکز می‌باشد. بر همین مبنا، در این پژوهش سعی بر آن شده تا با پرداختن به مفهوم محله، به تبیین الگوی مدیریت محله‌ای با توجه به نظریه حکمروایی شهری پرداخته شود. در این راستا پژوهش حاضر به دنبال پاسخگویی به این پرسش است که الگوی مدیریت محله‌ای در حکمروایی شهری در کلانشهر تبریز از چه ویژگی‌های برخوردار است؟

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

مدیریت محله‌ای

استفاده از واژه «Neighborhood» یا «محله» به قرن پانزدهم برمی‌گردد؛ زمانی که برای تشریح یک محدوده فیزیکی و یا برای اطلاق به ساکنان یک منطقه خاص در شهر و روستا به کار برده می‌شده است. اخیراً نیز محله به عنوان ساختار و شکل‌دهنده اصلی یک شهر مطرح می‌شود و در مباحث امروزی به عنوان سکونتگاهی با جزئیات بالای شهری شناخته می‌شود. در جایی دیگر، محله با هویت کاربردی شناخته می‌شود، به طوری که امکانات و خدمات لازم در بستر محله قابل حصول است. این تعاریف در مجموع یک مفهوم کلیدی از این واژه را نشان می‌دهد که محله به عنوان زمینه‌ای، معرف مردمی است که در آن اجتماع با هم زندگی می‌کنند، یعنی زندگی اجتماعی و روابط تعاملی، مشارکت‌جویانه و همکارانه در آن جریان دارد (شهابیان و تاج‌آبادی، ۱۳۹۶: ۲۵)؛ از طرف دیگر اگر چه محله یک اصطلاح رایج باقی مانده است، معنای آن هنوز در میان دانشمندان رشته‌های مختلف مورد بحث است؛ اما آن را به عنوان یک مکان، اجتماع و یک هدف سیاست تعریف می‌کنند و مسائل مربوط به فضا، افراد، فعالیت‌ها و تعاملات اجتماعی ویژگی‌های اصلی آن می‌باشد (Baffoe & Kintrea, 2023: 1). ایده اصلی مفهوم محله این است که «یک واحد اجتماعی- فضایی سازمان اجتماعی» بوده و بزرگ‌تر از یک خانواده و کوچک‌تر از یک شهر است (Taylor, 2012: 225). بر اساس معیارهای قابل تعریف در بعد اجتماعی، محله بخشی از سازمان فضایی شهر است که تعاملات افراد در آن به صورت چهره‌به‌چهره رخ می‌دهد و می‌تواند با توجه به عواملی همچون ارتباطات و تعریف محدوده‌های مشخص، زیست‌پذیری، برداشت‌های اجتماعی ساکنان از محیط محله، ابعاد عملکردی و ارائه خدمات مورد نیاز ساکنانش تعریف شود. علاوه بر این، «تاملینسون» نیز برای تشکیل یک محله شهری سه شرط «دارا بودن یک حوزه جغرافیایی، تشکیل یک اجتماع کوچک از گروهی از مردم و ساکنان، پیوندهای مشترک و در آخر وجود و ایجاد وابستگی میان گروه‌های اجتماعی شکل گرفته و تعامل اجتماعی» را ضروری می‌داند (حسینی و سلطانی، ۱۳۹۷: ۱۶؛ توکلی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۵: ۵؛ رضازاده و سلسله، ۱۳۹۲: ۸۴؛ Boyle et al., 2018: 2).

در تجزیه و تحلیل جامعه‌شناسی شهری در تعریف محله، «هانتز»^۱ (۱۹۷۹) سه معرفت‌شناسی مختلف را شناسایی کرد که رویکردهای علمی را به محله توصیف می‌کند: (۱) توپولوژی یا گونه‌شناسی، (۲) مراحل تغییر و (۳) عملکردها شامل اقتصادی، اداری، سیاسی و اجتماعی. که در این بین، توپولوژی یا گونه‌شناسی بر نوعی از ویژگی‌های مردم و محیط فیزیکی که با هم یک نوع محله را تشکیل می‌دهند. مانند قومیت، درآمد و مسکن؛ رویکرد دوم نیز مرتبط با مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو می‌باشد، محله‌ها را طی «مراحل» مشخص می‌کند، که به دنبال پیشرفت بهره‌گیری از محله بر اساس ترکیبی از رشد اقتصادی و جنبش‌های مردم در چشم‌انداز شهری است؛ در نهایت رویکرد سوم - یک رویکرد عملکردی - محله‌ها را بر اساس طیف گسترده‌ای از کاربردهای بالقوه توصیف می‌کند، مانند یک واحد اداری برای خدمات شهری، یک منطقه اقتصادی یا به عنوان یک جامعه اجتماعی منسجم. بر این اساس، هانتز محله را به عنوان یک واحد منحصر به فرد سازمان اجتماعی - فضایی بین نیروها و نهادهای جامعه بزرگتر و افراد، در زندگی روزمره تعریف نمود (Martin, 2003: 363). بر همین مبنا علاوه بر برنامه‌ریزی کالبدی، مشارکت شهروندان و تعامل اجتماعی نیز از دغدغه‌های اصلی مدیریت محله‌ای می‌باشد. در این راستا، از محله‌ها به عنوان فضاهای جمعی یاد می‌شود که در آن ساکنان و حس اجتماعی و سرمایه اجتماعی آنها، نقش غالبی در پرورش فعال محله‌ای دارند (Zhang et al., 2018: 3,5).

جامعه شبکه‌ای و سیاست‌گذاری‌های آن

ما حقیقتاً در دوره‌ای از تحولات و فرآیندهای نوین زندگی می‌کنیم. در تجزیه و تحلیل مانوئل کاستلز، این فرآیند شامل تعامل سه ویژگی انقلاب در فناوری اطلاعات، جهانی‌سازی فرهنگی، اجتماعی و نه صرفاً اقتصادی و ظهور شکل جدیدی از سازمان است که کاستلز آن را شبکه‌سازی می‌نامد. این شبکه قدرت در حال تغییر روش درک، سازماندهی، مدیریت، تولید و مصرف بوده و عملاً همه ابعاد زندگی اجتماعی را در برمی‌گیرد. این تعامل سه‌گانه، ساختار اجتماعی جدیدی را تحت عنوان «جامعه شبکه‌ای»^۱ تشکیل می‌دهد. کاستلز ویژگی‌های اصلی این ساختار جدید را در سه مورد اساسی، بدین شرح برمی‌شمارد: در وهله اول، کاستلز تأیید می‌کند که ساختار اجتماعی جامعه جدید، باز و غیرمتمرکز است. از این رو سلسله مراتب و بوروکراسی کاهش یافته و مشارکت نیز افزایش می‌یابد. چالش‌های این نوع برنامه‌ریزی، پاسخ و تلاش برای فراگیر بودن در رویه‌های دموکراتیک، شفافیت در معاملات دولت، پاسخگویی دولت و برنامه‌ریزان در مقابل شهروندان، شنیدن حق شهروندان و داشتن خلاقیت، مشارکت در مقیاس‌ها و سطوح مختلف و کاهش یا از بین بردن ساختارهای نابرابر قدرت بین گروه‌های اجتماعی و طبقات است. این تغییر، شنیدن صدای شهروندان متنوع را ترغیب می‌کند و منابع را به سمت نیازهای اساسی هدایت می‌کند تا اینکه سود شخصی را محدود کند. این نوع رویکرد از مشارکت عمومی برای ارائه فرصت‌های سیاسی واقعی استفاده می‌کند.

دومین ویژگی جامعه شبکه‌ای این است که فعالیت‌ها گسترده‌تر و آزادتر انجام می‌گیرد. همچنین ابزار جدید در فناوری اطلاعات و ارتباطات تعامل بدون تماس چهره به چهره را امکان‌پذیر می‌سازد که منجر می‌شود موانع مکانی کمتر مورد توجه قرار گیرد. همچنین فرآیندها و تعاملات به خودی خود محدودتر از مرزهای سختگیرانه اداری یک واحد اداری نیستند و نیز برنامه‌ریزان برای دوره طولانی با مرزهای شهرها و مناطق تعامل و همکاری کرده‌اند. همچنین، الگوسازی اجتماعی - فضایی و ساختار فیزیکی شهرها، در تعامل با بافت - در گسترده‌ترین مفهوم آن - ناشی از شبکه‌های متعددی از روابط است که هر کدام ابعاد فضا - زمان خاص خود را دارند (Castells, 2002: 548).

۱. Network society

سومین ویژگی مهم، مجازی‌سازی^۱ است. بدین معنی که فضای فیزیکی به تدریج با فضای تعامل و بدون مبنای مادی جایگزین می‌شود: فضای مجازی، رسانه‌های جمعی، بهره‌گیری از تکنولوژی فناوری اطلاعات و ارتباطات، بازارهای مالی مجازی (Albrechts & Mandelbaum, 2007: 2,6). در این راستا، جامعه شبکه‌ای شامل ۵ سیاست اصلی بدین شرح می‌باشد:

- تولید فضاهای سیاسی جدید: بدین معنی که دولت‌ها متصور می‌شوند که به یکدیگر متصل هستند (محلی به منطقه‌ای، به ملی و بین‌المللی) و فضای سیاسی با این سیستم مقارن می‌شد. سیاست در جامعه شبکه‌ای با جست‌وجوی حکمروایی چند سطحی^۲، رژیم‌ها^۳ یا گفتمان‌های سیاست بین‌المللی^۴ مشخص می‌شود. این بازساخت اقدامات سیاسی را می‌توان در تمام سطوح حکمروایی مشاهده کرد از جمله: سیاست‌های بین‌المللی، مرزهای دولت-ملت، منطقه‌ای و محلی. سیاست در فضاهای سیاسی جدید فقط مربوط به محتوا نیست بلکه ناگزیر شامل قوانین بازی و پویایی اعتبار نیز می‌باشد.

- سیاست و سیاست‌گذاری در شرایط عدم اطمینان اساسی: جامعه شبکه‌ای شکل خاصی از پیچیدگی‌های سیاست و سیاست‌گذاری را تشکیل می‌دهد؛ بدین معنی که شکست‌های دولت‌مدرن، آگاهی گسترده‌ای از همه‌گیر بودن عواقب و ناکارآمدی آشکار برنامه‌ریزی عظیم در مقیاس بزرگ و نیز محدودیت‌های سلسله‌مراتبی و متمرکز به عنوان شیوه غالب حل مشکلات جمعی ایجاد کرده است.

- افزایش اهمیت «تفاوت» برای درک ما از سیاست: جوامع مدرن از نظر فرهنگی پیچیده‌تر شده‌اند، لذا حل مشکلات عمومی در حال حاضر ما را ملزم می‌کند تا با مجموعه‌ای از گروه‌ها با خصوصیات متفاوت برخورد کنیم. معنای اصلی تفاوت به خوبی درک شده‌است، اما هنوز پیامدهای آن برای شیوه‌های انجام سیاست‌گذاری و سیاست، نیاز به هدایت و مدیریت بیشتری دارد.

- اقدام به آگاهی از وابستگی متقابل: چهارمین ویژگی سیاست‌گذاری در جامعه شبکه‌ای، افزایش آگاهی از وابستگی متقابل است. بدین معنی که اگر شرط «تفاوت» ماهیت روند سیاست‌گذاری را تغییر دهد، «وابستگی متقابل» به غلبه بر این موانع گفتمان اشاره می‌کند. به نظر می‌رسد این آگاهی نشان می‌دهد که ماهیت سیاست‌های جدید ممکن است یک فرآیند اساسی‌تر برای بحث و گفتگوی مشترک باشد تا صرفاً چانه‌زنی مبتنی بر منافع.

- سیاست‌گذاری و پویایی اعتماد و هویت: سیاست و سیاست‌گذاری فقط به معنای یافتن راه‌حل برای حل مشکلات نیست. بلکه در مورد قالب‌های مختلفی است که اعتماد بین بازیگران وابسته به یکدیگر را ایجاد می‌کند. بدین معنی که مفهوم جامعه شبکه‌ای به ما کمک می‌کند تا ضرورت و اهمیت پرداختن به موضوعاتی چون «اعتماد»، «وابستگی متقابل» و «ظرفیت نهادی» را درک کنیم. لذا باید اقدامات سیاسی جدیدی را ایجاد نماییم، در این راستا «اعتماد» به عنوان عامل کلیدی مطرح می‌شود. اهمیت این درک جدید از روند، طیف وسیعی از اقدامات تعاملی، ایجاد اجماع و گفتمان را که در چارچوب جامعه شبکه‌ای پدیدار شده است، روشن می‌سازد (Hardin et al., 2003: 8-12).

حکمروایی شهری

حکمروایی شهری را می‌توان در سه مفهوم مختلف یا مجموعه‌ای از معانی به صورت زیر متمایز کرد: (۱) حکمروایی شهری به عنوان توصیف‌کننده اشکال جدید همکاری، تعامل و تصمیم‌گیری در امور شهری؛ (۲) حکمرانی شهری به عنوان یک مفهوم هنجاری در مورد چگونگی سازماندهی تعامل، همکاری و تصمیم‌گیری و مفهومی که محافل سیاست محلی، منطقه‌ای و بین‌المللی را آگاه می‌سازد و (۳) حکمروایی شهری به عنوان

۱. Virtualization

۲. Multilevel Governance

۳. Regimes

۴. Transnational Policy Discourses

یک مفهوم تحلیلی که ابزارها و مقولات نظری را برای تفکیک و درک اشکال و حالت‌های واقعی که به وسیله آن‌ها امور شهری در زمینه‌های مختلف جغرافیایی و اجتماعی-سیاسی تنظیم می‌شوند و چگونگی تصمیم‌گیری‌ها فراهم می‌آورد (Lukas, 2019:1). تعریف «رودز»^۱ (۱۹۹۶) در به‌کارگیری مفهوم معاصر از حکمروایی به عنوان شبکه، برجسته شده است. بر این اساس حکمروایی عبارت است از خودسازماندهی و شبکه‌های بین سازمانی که مکمل بازارها و سلسله‌مراتب بوده و به عنوان ساختارهای حاکم در تخصیص و توزیع مقتدرانه منابع و اعمال کنترل و هماهنگی است (Tan, 2019: 22; Da Cruz et al., 2022: 5). برای دیگاتانو و استروم (۲۰۰۳)، حکمرانی شهری شامل ۴ بُعد ساختاری (اقتصاد سیاسی شهری گسترده)، فرهنگی (نقش نظام‌های نهفته از نظر تاریخی و اجتماعی)، عاملیت (نقش منافع شخصی در اقدامات جمعی) و نهادی (رابطه بین عاملیت و فرهنگ) می‌باشد (Corodescu-Roșca et al., 2023: 132).

اکنون به نظر می‌رسد که سیاست‌گذاری از طریق شبکه‌های نسبتاً پایدار و مستقل از لحاظ عملی، در حال حل مسئله مشترک می‌باشد. این بازیگران شامل دولت، سازمان‌های مردم‌نهاد، تجارت، مشاوران و جامعه مدنی است. همچنین این بحث وجود دارد که انواع فضاها در حال ایجاد (دعوت یا مذاکره) هستند و دانش و اطلاعات در راستای فرآیندهای تصمیم‌گیری (از متخصصان گرفته تا جامعه مدنی) ساخته می‌شود. این تغییرات حاکی از آن است که دولت‌ها از تصمیم‌گیری بوروکراتیک به سمت فرآیندهای تصمیم‌گیری استراتژیک مبتنی بر دانش حرکت می‌کنند (Baud et al., 2011: 4). به عبارت دیگر ایده حکمروایی شهری تأکید عمده‌ای بر فرآیندهای شبکه‌ای مشارکتی دارد؛ به این ترتیب که ساختار شبکه‌ای را جایگزین نظام اداری سلسله‌مراتبی کرده و عوامل خصوصی و داوطلبانه را نیز در همکاری با این نظام قرار می‌دهد. حکمروایی شهری برای حرکت در راستای توسعه شهری پایدار نیازمند ایجاد ظرفیت مدیریت عظیم است و برای تحقق آن با ایجاد زمینه مشارکت و همکاری کنشگران که به تولید دانش منجر خواهد شد، می‌تواند هدف حکمروایی مطلوب را پی بگیرد (شیخی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۲۶).

علاوه بر اهمیت تمرکززدایی در مفهوم حکمروایی شهری، توجه بر ظرفیت حکمروایی و ظرفیت‌سازی نیز حائز اهمیت است. تعاریف ظرفیت و ظرفیت‌سازی بین رشته‌ها تفاوت دارند. «یسترلینگ»^۲ ظرفیت را به عنوان «مجموعه‌ای از دارایی‌ها یا نقاط قوت که ساکنان به طور انفرادی و جمعی به دلیل بهبود کیفیت محلی زندگی به ارمغان می‌آورند» تعریف می‌کند. در این راستا، «لابونتی»^۳ شاخص‌های ظرفیت جامعه را دانش و مهارت، رهبری، اعتماد و تعامل متقابل، شبکه‌های اجتماعی، فرهنگ باز و یادگیری بر می‌شمارد (Simpson et al., 2008: 278). مفهوم ظرفیت توسط بسیاری از نویسندگان در گفتمان برنامه‌ریزی مشارکتی استفاده شده است که در این راستا «هیلی»^۴ (۲۰۰۳) و همکاران چارچوبی که در آن ظرفیت‌سازی دولت محلی تحقق می‌یابد را منابع دانش، منابع ارتباطی و ظرفیت بسیج منابع بر می‌شمارند (Polk, 2011:187).

علاوه‌براین با ظهور جامعه شبکه‌ای، انتشار و گسترش فناوری اطلاعات، تا حد زیادی به توسعه اجتماعی کمک کرده است (Yigitcanlar & Cugurullo, 2020: 4) و پیامدهای مهمی برای تبدیل حکمروایی شهری به هوشمندی و نوآوری تکنیک‌های حکمروایی دارد (Yigitcanlar et al, 2020: 2)؛ به عبارت دیگر نوآوری تکنیک‌های حکمروایی، بر اساس ترکیبی امیدوارکننده از سرمایه انسانی (نیروی انسانی متخصص)، سرمایه زیرساختی (به عنوان مثال: امکانات مخابراتی با فن‌آوری بالا)، سرمایه اجتماعی (به عنوان مثال: ارتباطات شدید و باز شبکه) و سرمایه کارآفرینی (به عنوان مثال: فعالیت‌های تجاری خلاق و ریسک‌پذیر) هستند (Yigitcanlar, 2015: 27). از طرف دیگر، از نظر حکمروایی توسعه شهر هوشمند،

۱. Row Rhods

۲. Easterling

۳. Labonte

۴. Healey

فرآیند از بالا به پایین بدون مشارکت عمومی یا حداقل مشارکت عمومی به شدت مورد انتقاد است. به عنوان راه‌حل چالش‌های حکمروایی، «دیکین»^۱ (۲۰۱۳) از رویکرد «مدل هندسه سه‌گانه»^۲ - مشارکت عمومی - خصوصی - دانشگاهی - برای غلبه بر محدودیت‌های حکمروایی و توسعه حمایت می‌کند. «بولیوار»^۳ (۲۰۱۷) ارزش‌آفرینی عمومی در شهرهای هوشمند را مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد و درمی‌یابد که «ارزش‌آفرینی عمومی از ظرفیت‌ها، قابلیت‌ها و دسترسی‌های نهادهای سنتی و فرایندهای کلاسیک حاکم بر آن‌ها پیشی می‌گیرد و برای تحقق آن به اشکال جدید و نوآورانه حکمروایی نیاز است. به این ترتیب، ایجاد ارزش عمومی در بستر شهر هوشمند مبتنی بر همکاری شهری هوشمند است که استفاده از فن‌آوری‌های جدید برای اتخاذ یک مدل مشارکتی‌تر از حکمروایی را ترویج می‌کند» (Yigitcanlar et al., 2018: 150).

سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی به طور گسترده به عنوان یک مؤلفه ضروری روابط بین سازمانی شناخته می‌شود. این شبکه شامل شبکه‌های اجتماعی روابط، الگوها، انتظارات و باورهایی است که همکاری و هماهنگی تعاملی را برای منافع متقابل ارتقا می‌دهند (Al-Omouh et al., 2022: 1). «رابرت پاتنام»^۴ (۱۹۹۳) سرمایه اجتماعی را به عنوان «ویژگی‌های شبکه‌های اجتماعی، هنجارها و اعتماد» توصیف کرده‌است که مشارکت‌کنندگان را قادر می‌سازد تا به طور مؤثرتر با یکدیگر همکاری داشته تا اهداف و منافع مشترک را دنبال کنند (Aldrich & Meyer, 2015: 4; Sommerfeldt, 2013: 2)؛ اما مفهوم قدیمی‌تری از سرمایه اجتماعی نیز وجود دارد که توسط «پیر بوردیو»^۵ (۱۹۸۶) در دهه ۱۹۷۰ و اوایل دهه ۱۹۸۰ توسعه یافت. مفهوم بوردیو با ایده‌های نظری او در مورد طبقه مرتبط است. او سه بعد سرمایه را با رابطه خاص خود با طبقه شناسایی می‌کند: سرمایه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی. این سه منبع از نظر اجتماعی مؤثر می‌شوند و مالکیت آنها با میانجی‌گری سرمایه نمادین، مشروعیت می‌یابد. به عنوان سرمایه نمادین، تمایزات «محصول درونی‌سازی ساختارهایی هستند که به آن‌ها اعمال می‌شوند». مفهوم سرمایه اجتماعی بوردیو بر تعارضات و کارکرد قدرت (روابط اجتماعی که توانایی کنشگر را برای پیشبرد منافع خود افزایش می‌دهد) تأکید می‌کند. موقعیت‌های اجتماعی و به طور کلی تقسیم منابع اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی با کمک سرمایه نمادین مشروعیت می‌یابد. از دیدگاه بوردیو، سرمایه اجتماعی به منبعی در مبارزات اجتماعی تبدیل می‌شود که در عرصه‌ها یا زمینه‌های مختلف اجتماعی صورت می‌گیرد (Siisiainen, 2003: 184). از دیدگاه پیربوردیو، سرمایه اجتماعی برآیند منابع بالقوه و بالفعلی است که نتیجه مالکیت شبکه پایداری از روابط نهادی شده بین افراد و به عبارت ساده‌تر، عضویت در یک گروه می‌باشد. برای او، پیوندهای پایدار و متراکم از اهمیت خاصی برخوردار است (چلبی و مبارکی، ۱۳۸۴: ۵)؛ به عبارت دیگر، مفهوم سرمایه اجتماعی، شامل شبکه‌های اجتماعی روابط، الگوها، انتظارات و باورهایی است که همکاری و هماهنگی تعاملی را برای منافع متقابل ارتقا می‌دهد. بر این اساس، این مفهوم نتیجه تبادل دانش مشترک بوده و شامل تنوع گسترده‌ای از مشارکت‌کنندگان در شرایط وابستگی متقابل است (Al-Omouh et al., 2022: 1; Otero et al., 2022: 1638). بر این اساس، سرمایه اجتماعی - قدرت شبکه اجتماعی و ارتباطی فرد و اجتماع است (Chetty et al., 2022: 108). از طرف دیگر، تعریف «کولمن»^۶ (۱۹۹۸) از سرمایه اجتماعی نیز قابل توجه است. تعریف او از سرمایه اجتماعی، به تعریف بوردیو (۱۹۸۶) و لوری^۷ (۱۹۷۷) نزدیک می‌شود، اما از یک نقطه عزمیت کاملاً متفاوت. برای کولمن، سرمایه اجتماعی «شامل برخی از

۱. Mark Deakin

۲. Triple helix model

۳. Manuel Pedro Rodríguez Bolívar

۴. Robert Putnam

۵. Pierre Bourdieu

۶. James Samuel Coleman

۷. Glenn Loury

جنبه‌های ساختار اجتماعی است، و اقدامات خاص کنشگران را- چه افراد و چه کنشگران شرکتی- در درون ساختار تسهیل می‌کند». کلمن، خط میانه‌ای بین دو سنت نظری اتخاذ می‌کند؛ اولی دیدگاه کارکردگرایی کنش اجتماعی است که مشروط به ساختار اجتماعی است؛ دومین نظریه عقلایی است که بیان می‌کند اهداف کنشگران با به حداکثر رساندن سودمندی به دنبال منافع شخصی خود تعیین می‌شوند. از نظر کلمن، سرمایه اجتماعی مولد است، یعنی از آن استفاده می‌شود تا کنشگران بتوانند به اهداف خاصی دست یابند که بدون آن غیرممکن است و بنابراین هدف ابزاری روشنی دارد. مانند بورديو، کلمن سرمایه اجتماعی را به عنوان یک منبع جمعی تعریف می‌کند که توسط کنشگرانی که هدف‌گرا هستند قابل استفاده است (Tzanakis, 2013: 4).

سرمایه اجتماعی به عنوان منابعی که از شبکه‌های اجتماعی و روابط اجتماعی به دست می‌آید، تعریف می‌شود که می‌تواند تبادل اطلاعات، گسترش دانش، ایجاد هنجارهای فرهنگی و تسهیل حمایت را فراهم کند (Saadi et al., 2023: 2). بر این اساس، این مفهوم توجه را بر روابط اجتماعی، شبکه‌ها و اعتماد در شکل‌دهی به نتایجی از جمله بسیج منابع و کنش جمعی در درون و بین گروه‌های اجتماعی مختلف متمرکز می‌کند (Carmen et al., 2022: 1372). در این راستا، سه شکل اولیه سرمایه اجتماعی به شرح زیر بیان می‌شود: ارتباطی (اشاره به اتصال به ارتباطات درون گروه‌های عمدتاً همگن و با اهداف مشابه)؛ پیوندی (اشاره به پیوند و همبستگی افراد نامتشابه به هم)، تعاملی و برهم‌کنشی (اشاره به افراد و نهادهایی که با مؤسسات و سازمان‌های دارای قدرت، برای دسترسی به مشاغل و منابع ارتباط برقرار می‌کنند) که به ترتیب به عنوان اعتماد عمومی، مدارای اجتماعی و اعتماد نهادی عملیاتی شده‌اند. مشارکت اجتماعی نیز به عنوان چهارمین شاخص سرمایه اجتماعی بیان می‌شود (Muzayanah et al., 2022: 108; Halstead et al., 2022: 3; Pi-tas & Ehmer, 2020: 1).

با توجه به اهمیت مدیریت محله‌ای در مدیریت شهری، پژوهش‌های مختلفی صورت گرفته که در پژوهش حاضر نیز با هدف بیان نقش مدیریت محله‌ای در سیاست‌های شهری و تأثیر آن در حکمروایی شهری به چند نمونه اشاره می‌شود:

- ایلاقی حسینی و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان «بازتعریف مفهوم محله در بافت‌های تازه توسعه‌یافته شهری مبتنی بر نظریه داده‌بنیاد» با روش فراترکیب به ارائه مفهوم محله در بافت‌های تازه توسعه‌یافته پرداخته است. بدین منظور با استفاده از مصاحبه باز و عمیق از ۲۲ نفر از متخصصان و تحلیل داده‌های کیفی، کدگذاری و بررسی میزان فراوانی کدهای مستخرج از مصاحبه با نرم‌افزار انویوو، مدل مفهومی ارائه شده است. در این مدل مفهومی، مهم‌ترین ابعاد عینی (کالبدی- عملکردی)، اقتصادی و اجتماعی- نهادی است. همچنین با ارتباط متقابل ۷ کد محوری «تنوع و کیفیت خدمات شهری»، «لبه و مرز محله»، «ایمنی و امنیت خاطر»، «معیشت و موقعیت اقتصادی محله»، «منزلت اجتماعی»، «همبستگی اجتماعی» و «حس تعلق و وابستگی به مکان» با سه کد گزینشی «تداوم و پیوستگی کارکردی- فضایی»، «تحرک اقتصادی- اجتماعی» و «انسجام اجتماعی- نهادی» می‌توان به تعریفی تازه از محله دست یافت.

- حسینی و سلطانی (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «تحلیل تطبیقی مفهوم محله در نظام سنتی شهرهای ایران با الگوهای مشابه (جایگزین) دوره معاصر» ضمن اشاره به نقش محله در قابلیت شناخت ابعاد اجتماعی در مقیاس ملموس و عینی، شکل‌گیری خودکفایی و یکپارچگی و انسجام اجتماعی، ایجاد حس هویت و تعلق مکانی در ساکنین و بهره‌مندی از تمامی پتانسیل‌های ساکنین محله، با روش توصیفی- تحلیلی اطلاعات و داده‌های اسنادی و کتابخانه‌ای به دنبال بررسی مفهوم محله و مقایسه آن در نظام سنتی شهرهای ایران با الگوهای مشابه در حوزه معاصر می‌باشد. نتایج این پژوهش نشانگر این امر است که محله مفهومی کالبدی- محتوایی است که هدف آن در شهرسازی کهن ایران و الگوهای معاصر یکسان بوده و تفاوت در نحوه شکل‌گیری و زمان آن، موجب بروز تمایز میان این دو شده است؛ بدین ترتیب که شکل‌گیری تدریجی محله در نظام سنتی ایران

که با مشارکت ساکنین همراه بود، سبب القای معانی ارزشمند فرهنگی- تاریخی و هویتی به محله شده که الگوهای از پیش طراحی شده معاصر آن برای دستیابی به هدف تلاش می‌کنند و گاه با شکست مواجه است.

- قرشی و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان «بازتعریف جامعه‌شناختی مفهوم محله از نگاه ساکنان: مطالعه پدیدارشناسی محله کن منطقه ۵ شهر تهران» با استفاده از ابزار مصاحبه و تکنیک اشباع نظری و با تأکید بر نظریه‌های پانام، کولی، لینچ، شولتز و راپاپورت به بررسی مؤلفه‌های مؤثر در ادراک ساکنان از زیستن در محله پرداخته است. از بررسی و تحلیل مصاحبه‌های انجام شده، سه درون‌مایه اصلی «هویت بخشی»، «سرمایه اجتماعی» و «امر ذهنی» بدست آمده است که ترکیب این سه درون‌مایه، تعریف «محله» در ذهن ساکنان است.

- عبدالله‌زاده طرف و همکاران (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان «بسط مفهوم محله با آناتومی مفهوم اجتماع» به این مسئله می‌پردازند که محله به عنوان یکی از عناصر اصلی شکل‌دهنده به شهرها، نیاز به تبیین نظری معین و مدون دارد. در این راستا، هدف این پژوهش تبیین نظری مفهوم محله با نگاهی جامعه‌شناختی و بر اساس آناتومی مفهوم اجتماع است. روش این پژوهش توصیفی- تحلیلی می‌باشد؛ به‌طوری‌که ابتدا تلاش شد با بررسی متون، نظریه‌ها در خصوص مفهوم اجتماع توصیف شود، سپس تحت استدلال انتقادی در خصوص آن‌ها، «فضامندی» به عنوان ظرف و «گروه اجتماعی» به عنوان محتوا، شناسایی و فرمول‌بندی شد. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که آناتومی مفهوم اجتماع در شاخه آمیختگی «فضامندی» با ویژگی‌های حد و مرز و مرکز و در شاخه آمیختگی «گروه اجتماعی» با ویژگی‌های وجه اشتراک، ارتباط همراه با کنش متقابل، احساس تعلق و سازماندهی، در مفهوم محله دارای مصادیق عینی است.

- عبدالهی و همکاران (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان «بررسی نظری مفهوم محله و بازتعریف آن با تأکید بر شرایط محله‌های شهری ایران» ضمن تأکید بر جایگاه محله به عنوان واحد پایه و محور برنامه‌ریزی مشارکتی در عرصه همگانی در شهرها، به دو شیوه «تحلیل درونی» و «تحلیل برونی» به اصول مشترک در تعریف محله دست یابد که در این راستا، دارا بودن مرز و محدوده مشخص، حس همبستگی و روابط متقابل میان ساکنان، هویت جمعی و اشتراک اهداف، یکپارچگی فضا و فعالیت، خودکفایی و خودسازماندهی و جمعیت متناسب از مضامین مشترک در تعریف محله بوده است.

- کولینز و دل‌ری^۱ (۲۰۲۲) در پژوهشی با عنوان «حکمرایی شهری مشارکتی زیر ذره‌بین: مطالعه کیفی شوراهای محله با عملکرد بالا در لس‌آنجلس» ضمن توجه به محله به عنوان واحد ایده‌آل برای شیوه‌های مشارکتی و تشکیل سیستم‌های رسمی شوراهای محله در بسیاری از شهرهای ایالات متحده و به ویژه لس‌آنجلس، به این امر اشاره می‌کند که سرمایه سیاسی، مذاکره و سیستم شورای محله، به عنوان اهرم ارتباط، مهم‌ترین ابزار در اعمال نفوذ هستند. همچنین در تأثیرگذاری کیفی شوراهای محله، ذخایر سرمایه سیاسی بین مسئولان شهری و اعضای هیئت‌مدیره شورای محله در محله‌هایی که از ساکنان دارای تحصیلات بالا هستند بیشتر است و شوراهای محله‌ای که دارای سرمایه سیاسی بیشتری هستند، بهتر می‌توانند بر سیاست‌گذاری شهر تأثیر بگذارند.

- مغیب^۲ (۲۰۱۹) در پژوهشی با عنوان «تخمین مشارکت مدیران محلی در برنامه‌ریزی: مطالعه موردی مصر در چشم‌انداز ۲۰۳۰» ضمن توجه به اهمیت مدیریت محله در برنامه‌ریزی ملی با تمرکز بر تهیه پیش‌نویس مصر ۲۰۳۰، با روش بحث و گفت‌وگو با گروه‌های کانونی و رویکرد توصیفی- تحلیلی با نمایندگان دولت محلی به این امر اشاره می‌کند که آنچه در رویکرد مشارکت محلی بسیار مهم است، در نظر گرفتن روندها و نیازهای اجتماع می‌باشد و هر اجتماعی باید در مورد تعاریف، نیازها و روندهای خود به توافق

۱. Collins & Del Rey

۲. Moghaieb

برسد. بر این اساس نقش برنامه‌ریزان، گسترش فرصت‌ها برای شهروند است و از طرفی دیگر مشارکت در برنامه‌ریزی به‌طور عام و مشارکت محلی به‌طور خاص باید شامل نسل‌های آتی نیز باشد که در یک محله خواهند زیست.

- کارا^۱ و همکاران (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان «از مشارکت اجتماع تا طراحی مشترک، مطالعه موردی: کوآتیرینه کامین، ایتالیا» به مطالعه و تحقیق در زمینه نوآوری اجتماعی و سیاست‌های مشارکتی از طریق تجزیه و تحلیل پروژه کوآتیرینه کامین در ایتالیا که توسط شهرداری رجیا املیا اتخاذ گردید، پرداخته است. این پژوهش همچنین بر استراتژی‌های برنامه‌ریزی و روش‌های طراحی مشترک عملیاتی متمرکز است و در مرحله اول، ابزارهای نظارتی و سیاست‌های مشارکتی اعمال شده در ایتالیا را بررسی کرده و ثانیاً روش‌های بکار رفته در زمینه سیاست‌های مشارکتی، از طریق برنامه‌ریزی استراتژیک و مطابق با مدل‌های حکمروایی از پایین به بالا را توصیف می‌کند.

- باگش^۲ (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان «برنامه‌ریزی محله‌ای: استراتژی ملی برای حکمروایی پایین به بالا» ضمن اشاره به قانون محلی‌گرایی ۲۰۱۱ در انگلستان و تغییر اختیار تصمیم‌گیری از نهادها و انتقال آنها به مردم محلی، در دگرگون ساختن روند برنامه‌ریزی و بهره‌مندی از همه‌پرسی‌های محلی برای ایجاد مشروعیت به برنامه‌ریزی محله، به تجربه روش برنامه‌ریزی اصلاح شده توسط قانون محلی‌گرایی ۲۰۱۱ می‌پردازد و تأثیر آن را در تحقق اهداف سیاست عمومی بررسی می‌کند. یافته‌ها حاکی از آن است که محلی‌گرایی شکل دیگری از مشارکت شهروندی و مشروعیت دموکراتیک را برای تصمیم‌گیری در برنامه‌ریزی فراهم می‌کند که فراتر از اشکال سنتی دموکراسی است.

- بردلی^۳ (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان «برنامه‌ریزی محله و تأثیر هویت مکان بر توسعه مسکن در انگلستان» به تأثیر ساخت‌های اجتماعی مکان و هویت اجتماع در برنامه ساخت مسکن می‌پردازد. این سیاست برنامه‌ریزی محله در انگلستان، که در آن اختیارات قانونی به انجمن‌های محله در ازای حمایت از رشد مسکن واگذار شده است را مورد بحث قرار می‌دهد. این پژوهش با تحلیلی از چارچوب‌های هویت مکان، به بررسی چگونگی وابستگی‌های محلی از طریق طرح‌های محله برای تنظیم اندازه، مکان و تحویل ساخت مسکن و نقش تجزیه و تحلیل برنامه‌های محله بر فراهم‌سازی بینش قابل توجهی در در نقش پیوند مکانی و جلب حمایت اجتماع برای تأمین مسکن جدید می‌پردازد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر بر اساس هدف، بنیادی و با اتخاذ رویکرد تبیینی-اکتشافی ابتدا با مطالعه منابع، متون و نگرش ساختاری به مرور ادبیات نظری در زمینه مدیریت محله‌ای و حکمروایی شهری پرداخته است. بر این اساس، نتیجه مطالعه مبانی نظری و پیشینه پژوهش ۵ مؤلفه ساختار جامعه شبکه‌ای، سیاست‌گذاری جامعه شبکه‌ای، حکمروایی شهری، ظرفیت حکمروایی و سرمایه اجتماعی شناسایی شده است. مؤلفه‌ها و گویه‌های مربوطه در این پژوهش، به صورت جدول شماره ۱ می‌باشد. به منظور گردآوری داده‌ها از ابزار پرسشنامه به صورت بسته استفاده شده که دارای ۵ پاسخ (بر اساس طیف لیکرت) تنظیم شده است. علت استفاده از پرسشنامه بسته و ۵ گزینه‌ای، هدایت پاسخ دهنده به پاسخ‌های مرتبط و پیشگیری از انحراف پاسخگو از موضوع پژوهش است. از سوی دیگر، این امر تجزیه و تحلیل پاسخ‌ها و جمع‌بندی آنها را در راستای نتیجه‌گیری لازم برای پاسخ به پرسش‌های پژوهش تسهیل می‌کند. در مرحله دوم، با استفاده از تکنیک معادلات ساختاری^۴ با روش حداقل مربعات جزئی در نرم‌افزار SmartPLS 4 به تجزیه و تحلیل

۱. Carra

۲. Bogusz

۳. Bradley

۴. Structural Equation Modeling (SEM)

مؤلفه‌ها پرداخته شده است. جامعه آماری پژوهش حاضر بر اساس جمعیت کلانشهر تبریز در آخرین سرشماری رسمی (۱۶۲۳۰۹۶ نفر) به عنوان حجم جامعه و فرمول کوکران ۳۸۴ نفر می‌باشد.

جدول ۱. متغیرهای زمینه‌ای مؤثر بر مدیریت محله‌ای در حکمروایی شهری

عامل	شاخص
ساختار جامعه شبکه‌ای ^۱	تمرکززدایی فیزیکی مانند تأمین مالی مشترک توسط کاربران در ارائه خدمات و زیرساخت‌ها از طریق مشارکت‌های مالی و پولی؛ وجود نهادها و بخش خصوصی و تفویض صلاحیت‌ها به مقامات محلی و انتقال بین دولتی درآمدهای عمومی توسط نهادهای مرکزی به نهادهای محلی مانند شهرداری؛ انجام فعالیت‌ها فراتر از مرزهای اداری؛ کارآفرینی و تولیدی بودن؛ برخورداری از پایگاه داده قدرتمند و سیستم اطلاعاتی به‌روز؛ دسترسی به زیرساخت‌های فناوری، هوشمندسازی و رسانه‌های جمعی و بهره‌مندی از فناوری اطلاعات و ارتباطات در فرآیند مدیریت و برنامه‌ریزی شهری.
سیاست‌گذاری‌های جامعه شبکه‌ای ^۲	اعتقاد و آگاهی به رویکرد میان‌بخشی و چندبخشی در میان نهادها در نظام مدیریت شهری؛ آگاهی به پیوستگی در سطوح کلان، میانی و خرد(محله) در نظام برنامه‌ریزی شهری؛ وجود تفکر غیرخطی به جای برنامه‌ریزی جامع در نظام شهرسازی؛ عدم مقاومت در برابر تغییر در رویکردها میان کنشگران و برنامه‌ریزان شهری؛ انعطاف‌پذیری بدنه اجرایی؛ رویه‌های سازمانی؛ رویکرد سیستمی در نظام شهرسازی؛ توجه به ماهیت ناهمگن اجزا و عناصر در برنامه‌ریزی و مدیریت شهری؛ بهره‌مندی از توانمندی‌ها و استعدادهای متفاوت در برنامه‌ریزی و مدیریت شهری؛ برخورداری از فرهنگ باز شهری. وجود توافق جمعی میان کنشگران؛ برخورداری از رویکرد گفت‌وگو محور میان اجزا و کنشگران؛ وجود درک متقابل میان اجزا و نه چانه‌زنی بر منافع خصوصی.
حکمروایی شهری ^۳	مشورت مجریان شهری با نهادهای مدنی و بخش خصوصی؛ ایجاد کمپین‌های داوطلبانه شامل آموزش، بهداشت، امنیت، تغذیه، مسکن، خانه‌سازی، فرهنگ و هنر و ...؛ همکاری جامعه دانشگاهی با بخش دولتی و خصوصی؛ امکان دسترسی آزاد و شفاف به اطلاعات و مستندسازی آنها؛ اطلاع‌رسانی و برگزاری نشست‌های همگانی درباره موضوعات، مسائل و برنامه و طرح‌های شهری؛ توزیع عادلانه منابع، امکانات و تسهیلات (عدالت توزیعی)؛ نحوه اجرا و تخصیص منابع و خدمات (عدالت رویه‌ای)؛ پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری مجریان به تأمین نیازهای شهروندان؛ مقاومت و مخالفت مسئولان و مجریان شهری در مقابل رفتار خلاف قانون؛ محتوای قوانین وضع شده.
ظرفیت حکمروایی ^۴	جست‌وجوی فرصت‌ها، اطلاعات و بازخورد اقدامات و طرح‌های شهری برای بهبود امور در بین مجریان و مسئولان برنامه‌ریزی شهری؛ انطباق فعال با محیط و شرایط جدید در بین مجریان و مسئولان شهری؛ اصلاح و بازنگری در قوانین، مقررات و شرح وظایف مجریان و مسئولان شهری؛ دسترسی به منابع مالی و اقتصادی جهت تأمین بودجه برای اقدامات شهری؛ بهره‌مندی از منابع انسانی از جمله جذب افراد مستعد و متخصص در امر برنامه‌ریزی شهری؛ رویکرد ارتباطی و همکاری در بین نهادها و سازمان‌های مدیریت شهری مؤثر؛ آموزش افراد، گروه‌ها و مؤسسات برای پرورش دانش، مهارت‌ها و یادگیری در ارتقای ظرفیت جامعه؛ توجه بر پیوند درونی و همبستگی بین افراد، گروه‌ها و مؤسسات جهت تولید دانش (تأکید بر دانش ضمنی)؛ توجه بر انتقال و گردآوری دانش به صورت مدون (تأکید بر دانش مدون)؛ حمایت بخش دولتی از شرکت‌های دانش‌بنیان، بخش خصوصی و انجمن‌های داوطلبانه؛ حمایت از مشاغل محلی و بومی.
سرمایه اجتماعی ^۵	وجود اعتماد عمومی و احترام متقابل بین اعضای اجتماع؛ رضایت از زندگی؛ تقدم توجه بر پرورش نسبت به آموزش در نظام آموزشی و تربیتی؛ سیاست‌های کاهش نابرابری درآمدی از سوی دولت؛ سیاست‌های کاهش نابرابری جنسیتی؛ تضمین امنیت مادی و شخصی.

منبع: (نگارندگان بر اساس یافته‌های کتابخانه‌ای پژوهش، ۱۴۰۱)

۱. Structure of network society
۲. Policies of network society
۳. Urban governance
۴. Governance capacity
۵. Social capital

یافته‌ها و بحث

تحلیل کلی محیط سیستم

آزمون پایایی و روایی مدل‌های اندازه‌گیری

در روش حداقل مربعات جزئی (PLS) باید پایایی متغیرها محاسبه شود. ضریب سنتی برای بررسی متغیرها ضریب آلفای کرونباخ (CA) است. اما در پژوهش‌هایی که از معادلات ساختاری مبتنی بر کواریانس استفاده می‌کنند، می‌توان از ضریب ترکیبی (CR) نیز استفاده نمود. مقدار نرمال و مطلوب در هر دو ضریب حداقل ۰/۷ است. در این پژوهش هر دو ضریب آلفای کرونباخ و ضریب ترکیبی برای بررسی پایایی متغیرها مورد بررسی قرار گرفته است که بر اساس جدول (۲) مقادیر هر دو ضریب بالای ۰/۷ بوده و از پایایی مناسبی برخوردار هستند. همچنین برای ارزیابی روایی در مدل‌های حداقل مربعات جزئی با میانگین واریانس استخراج شده (AVE) در نرم‌افزار معادلات ساختاری SmartPLS4 محاسبه می‌شود. مقادیر نرمال و مطلوب برای میانگین واریانس استخراج شده بیشتر از ۰/۵ است. پایایی و روایی ساختار پژوهش حاضر به صورت جدول زیر می‌باشد:

جدول ۲. مقادیر آزمون پایایی و روایی

آلفای کرونباخ	ضریب پایایی ترکیبی	میانگین واریانس استخراج شده
۰/۸۱۵	۰/۸۴۷	۰/۵۴۶
۰/۹۲۷	۰/۹۴۸	۰/۵۶۱
۰/۸۹۱	۰/۹۱۹	۰/۵۲۶
۰/۹۳۲	۰/۹۴۷	۰/۵۹۱
۰/۸۴۵	۰/۹۴۷	۰/۷۰۳

شکل ۱. آزمون پایایی در مدل ساختاری پژوهش

شکل ۲. میانگین واریانس استخراج شده در مدل ساختاری پژوهش

یکی از گام‌های اساسی در مدل‌سازی معادلات ساختاری، بررسی میزان ضریب تعیین^۱ متغیر مستقل بر متغیر وابسته است. این شاخص نشان می‌دهد چند درصد از تغییرات مؤلفه‌های دامن‌زا به کمک متغیرهای برون‌زا صورت می‌گیرد. به عبارت دیگر، این شاخص نشان می‌دهد چند درصد از تغییرات متغیر وابسته تحت تأثیر متغیر مستقل بوده و متغیرهای مستقل پژوهش روی هم‌رفته چند درصد از رفتار متغیر وابسته را پیش‌بینی می‌کنند. میزان ضریب تعیین متغیر مستقل بر متغیر وابسته در جدول شماره ۳ مشخص شده است. این جدول نشان می‌دهد که ۰/۹۹۷ تغییرات متغیر وابسته (مدیریت محله‌ای و جایگاه آن در حکمروایی شهری) توسط ۵ متغیر مستقل بررسی شده (ساختار جامعه شبکه‌ای، سیاست‌گذاری‌های جامعه شبکه‌ای، حکمروایی شهری، ظرفیت حکمروایی و سرمایه اجتماعی) تبیین می‌شود و نشان‌دهنده برازش مناسب مدل ارائه شده است. بر همین مبنای می‌توان بیان داشت که مقادیر ضریب تأثیر بالاتر از برازش متوسط و در سطح قوی به هنگام بررسی تمامی سازه‌ها با یکدیگر برابر با ۰/۹۹۷ می‌باشد. این بدان معنی است که هر ۵ متغیر مستقل مذکور این پژوهش از طریق مؤلفه‌ها و گویه‌های تعریف شده برای هر کدام به طور هم‌زمان توانسته‌اند بیش از ۰/۹۹۷ تغییرات متغیر وابسته مذکور را تبیین نمایند.

جدول ۳. ضریب تعیین اثر متغیر مستقل بر متغیر وابسته

ضریب تأثیر	مسیر
۰/۹۹۷	عوامل ساختار جامعه شبکه‌ای، سیاست‌گذاری‌های جامعه شبکه‌ای، حکمروایی شهری، ظرفیت حکمروایی، سرمایه اجتماعی بر تبیین جایگاه مدیریت محله‌ای در حکمروایی شهری

شکل ۳. ضرایب استاندارد شده در مدل ساختاری پژوهش

شاخص اندازه اثر^۱ نشان می‌دهد یک متغیر پنهان مستقل، چه تأثیر قابل توجهی بر متغیر وابسته دارد. اندازه اثر F به صورت نسبی از تغییرات R به روی بخشی از واریانس متغیر مکنون درون‌زا است که به صورت تبیین نشده در مدل باقی می‌ماند. اندازه اثر که به آن شاخص F کوهن نیز گفته می‌شود، توسط کوهن (۱۹۸۸) معرفی شد. یکی دیگر از موارد رابطه بین متغیرها در معادلات ساختاری، ضریب مسیر^۲ می‌باشد. ضریب مسیر بیان‌کننده وجود رابطه علی خطی و شدت و جهت این رابطه بین دو متغیر مکنون است. در حقیقت همان ضریب رگرسیون در حالت استاندارد است که در مدل‌های ساده‌تر رگرسیون ساده و چندگانه مشاهده می‌شود. این ضریب، عددی بین -۱ تا +۱ است که اگر برابر با صفر شوند، نشان دهنده نبود رابطه علی خطی بین دو متغیر پنهان است. در پژوهش حاضر نیز شاخص اندازه اثر و ضریب مسیر متغیرها بر اساس جدول ذیل می‌باشد.

جدول ۴. شاخص اندازه اثر هر یک از متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته و ضریب مسیر متغیرها

شاخص اندازه اثر	ضریب مسیر	
۵/۲۵۴	۰/۲۶۸	ساختار جامعه شبکه‌ای ← جایگاه مدیریت محله‌ای در حکمروایی شهری
۲/۶۳۰	۰/۲۲۸	سیاست‌گذاری‌های جامعه شبکه‌ای ← جایگاه مدیریت محله‌ای در حکمروایی شهری
۲/۸۷۳	۰/۲۸۸	حکمروایی شهری ← جایگاه مدیریت محله‌ای در حکمروایی شهری
۱/۶۹۵	۰/۱۸۱	ظرفیت حکمروایی ← جایگاه مدیریت محله‌ای در حکمروایی شهری
۲/۵۵۵	۰/۲۰۴	سرمایه اجتماعی ← جایگاه مدیریت محله‌ای در حکمروایی شهری

۱. F-Square

۲. Path Coefficient coefficients

شکل ۴. ضرایب مسیر مدل ساختاری پژوهش

شکل ۵. شاخص اندازه اثر در مدل ساختاری پژوهش

با توجه به جدول شماره ۴ از نظر شاخص اندازه اثر، متغیر مستقل ساختار جامعه شبکه‌ای دارای بیشترین اندازه اثر بوده و متغیرهای مستقل حکمروایی شهری در رتبه دوم، سیاست‌گذاری‌های جامعه شبکه‌ای در رتبه سوم، سرمایه اجتماعی در رتبه چهارم و ظرفیت حکمروایی در رتبه پنجم قرار دارد. بر این اساس، تمرکززدایی و تفویض اختیارات و صلاحیت‌ها، آزادی انجام فعالیت‌ها و مجازی‌سازی و هوشمندسازی حائز اهمیت بسیاری است. همچنین، از نظر ضریب مسیر با توجه به اینکه ضریب هر یک از متغیرهای مستقل مثبت است، با افزایش متغیرهای مستقل (عوامل ۵ گانه) متغیرهای وابسته نیز افزایش خواهد یافت. بر این اساس، عامل حکمروایی شهری دارای بیشترین ضریب تأثیر بوده و عوامل ساختار جامعه شبکه‌ای، سیاست‌گذاری‌های جامعه شبکه‌ای، سرمایه اجتماعی و ظرفیت حکمروایی به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار دارد.

به منظور بررسی کیفیت مدل نیز از سه شاخص R^2 (تغییرپذیری)، Q^2 (قدرت پیش‌بینی متغیر مستقل) و GOF (برازش کلی) استفاده شده‌است. برای مقدار R^2 کمتر از ۰/۱۹ درصد، بیانگر ضعف ساختار درونی و بیشتر از ۰/۶۷ بیانگر ساختار قوی درونی است. برای Q^2 ، سه مقدار ۰/۱۵، ۰/۰۲ و ۰/۳۵ به ترتیب نشانگر قدرت پیش‌بینی ضعیف، متوسط و قوی می‌باشد و در نهایت برای GOF یا برازش کلی، اگر مقادیر آن کمتر از ۰/۰۱، ۰/۲۵ و بیشتر از ۰/۳۶ باشد، به ترتیب برازش ضعیف و غیرقابل قبول، متوسط و قوی را نشان می‌دهد که یافته‌های پژوهش حاضر بر اساس جدول ذیل، شاخص‌های برازش بالاتر از حد ایده‌آل را نشان می‌دهد.

جدول ۵. برازش مدل

مؤلفه‌ها	مقادیر تغییرپذیری	مقادیر قدرت پیش‌بینی متغیر مستقل	برازش کلی
ساختار جامعه شبکه‌ای	۰/۸۵۲	۰/۶۵۳	۰/۸۱۹
سیاست‌گذاری‌های جامعه شبکه‌ای	۰/۸۵۷	۰/۷۱۴	
حکمرمایی شهری	۰/۹۲۱	۰/۶۷۷	
ظرفیت حکمرمایی	۰/۷۲۸	۰/۶۳۰	
سرمایه اجتماعی	۰/۷۲۶	۰/۶۲۷	

نتیجه‌گیری

محله، واحد پایه و اساسی در برنامه‌ریزی شهری، تنها به برنامه‌ریزی کالبدی خلاصه نمی‌شود، بلکه می‌تواند به عنوان واحد اجتماعی و سازمان اجتماعی- فضایی تعریف شود. در این راستا، از محله به عنوان فضاهای جمعی و اجتماع شبکه‌ای یاد می‌شود که در آن، حس اجتماعی و سرمایه اجتماعی ساکنان، نقش غالبی در پرورش فعال و پویای محله‌ای دارند. بدین منظور توجه به رویکردهای متفاوت از جمله حکمرمایی، جامعه شبکه‌ای و غیرمتمرکز در فرآیند برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، در تحقق مدیریت محله‌ای و خودشکوفایی ساکنین محله در راستای زیست‌پذیری از اهمیت اساسی برخوردار است.

در این راستا، در مقایسه با مطالعات پیشین صورت گرفته در زمینه مفهوم محله و مدیریت محله‌ای، به مفهوم جامعه شبکه‌ای و سیاست‌گذاری‌های آن، چندان پرداخته نشده است؛ لذا در این پژوهش سعی بر آن شده است تا مفهوم جامعه شبکه‌ای، ساختار و سیاست‌گذاری‌های آن به عنوان یکی از عوامل زمینه‌ای لازم در تحقق مدیریت محله‌ای تشریح و میزان تأثیرگذاری و ضریب مسیر آن در الگوی مدیریت محله‌ای در حکمرمایی شهری پرداخته شود، به طوری که در این پژوهش با توجه به روش تحقیق موردنظر و نتایج برگرفته از آن، ساختار جامعه شبکه‌ای و سیاست‌گذاری‌های آن در شاخص‌های مدل در رتبه اول و دوم بوده است. همچنین، بر اساس تحلیل کلی سیستم در خروجی نرم‌افزار Smart PLS، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که شاخص‌های پایایی آلفای کرونباخ و ضریب پایایی ترکیبی بالای ۰/۷ و روایی میانگین واریانس استخراج شده بالای ۰/۵ می‌باشد که نشان از آزمون پایایی و روایی مطلوب در تعیین و تعریف مؤلفه‌ها و گویه‌های این پژوهش می‌باشد. علاوه بر این، از نظر بررسی میزان تعیین متغیر مستقل بر متغیر وابسته برابر با ۰/۹۹۷ می‌باشد؛ بدین معنی که هر متغیر مستقل ۵ گانه (ساختار جامعه شبکه‌ای، سیاست‌گذاری‌های جامعه شبکه‌ای، حکمرمایی شهری، ظرفیت حکمرمایی و سرمایه اجتماعی) از طریق مؤلفه‌ها و گویه‌های تعریف شده، بیش از ۰/۹۹۷ تغییرات متغیر وابسته مذکور را تبیین می‌نماید. همچنین، بر اساس یافته‌های پژوهش، شاخص اندازه اثر متغیر مستقل ساختار جامعه شبکه‌ای در رتبه اول و حکمرمایی شهری، سیاست‌گذاری‌های جامعه شبکه‌ای، سرمایه اجتماعی و ظرفیت حکمرمایی به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند؛ بدین معنی که سه ویژگی اساسی جامعه شبکه‌ای، یعنی وجود ساختار غیرمتمرکز، آزادی انجام فعالیت‌ها و مجازی‌سازی و هوشمندسازی در راستای مدیریت محله‌ای در نظام برنامه‌ریزی شهری کلانشهر تبریز حائز اهمیت اساسی است. علاوه بر این، با توجه به ضرایب مسیر،

حکمروایی شهری دارای ضریب مسیر بیشتر بوده و در رتبه اول و ساختار جامعه شبکه‌ای، سیاست‌گذاری‌های جامعه شبکه‌ای، سرمایه اجتماعی و ظرفیت حکمروایی به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار دارند. این بدان معنی است که گویه‌های حکمروایی شهری از جمله مشارکت، شفافیت، پاسخگوئی و مسئولیت‌پذیری، عدالت و حاکمیت قانون از اهمیت بسیار برخوردار است. این نتایج نشانگر این امر است که جهت تحقق مدیریت محله‌ای، صرفاً برنامه‌ریزی کالبدی شرط کافی و لازم نیست و عوامل زمینه‌ای دیگری همچون توجه به گذار از ساختار سلسله‌مراتبی، بسترسازی جهت تحقق جامعه شبکه‌ای و سیاست‌گذاری‌های آن، توجه بر اهمیت تفاوت‌ها، عدم یکسان‌نگری و اتخاذ نسخه واحد در نظام برنامه‌ریزی شهری، آگاهی از وابستگی متقابل میان عناصر و کنشگران، حکمروایی شهری به عنوان ساختار و ظرفیت حکمروایی و سرمایه اجتماعی به عنوان عاملیت را می‌طلبد. در پایان با توجه به تحلیل‌های صورت گرفته می‌توان به پیشنهاداتی به شرح ذیل اشاره نمود:

- توجه به ایجاد طرح‌های توسعه محله‌ای با همکاری سازمان‌های مربوطه و سرمایه‌گذاری سایر بخش‌های دولتی و خصوصی از جمله شهرداری جهت حمایت و تأمین مالی طرح‌های محله‌ای؛
- توجه و حفظ دفاتر تسهیلگری و توسعه محلی به عنوان نهادهای مردمی در محلات شهری و توجه به ظرفیت اجرایی و تفویض اختیارات به آنها؛
- تشکیل سرای محلات در محله‌های کلانشهر تبریز و بهره‌مندی از ساکنان محله دارای توانایی تخصصی و علمی مختلف و همکاری و حمایت سایر بخش‌های دولتی و خصوصی با سرای محلات جهت پیش‌برد اهداف توسعه محله‌ای و ارتقاء کارآمدی آنها؛
- تشکیل شورا و انجمن‌های محله‌محور از بین ساکنان با توجه قوانین و رأی‌گیری مستقیم از سوی ساکنان هر محله و نیز تشکیل کمیته‌های فنی و اجرایی در بخش‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و آموزش شهروندی؛
- توجه به رویکردهای نوین مدیریت محله‌ای از جمله مدیریت تحت-وب در هر محله.

منابع

- ایلاقی حسینی، محسن؛ جهان‌بین، نیما؛ و قاسمی، ایرج (۱۴۰۱)، بازتعریف مفهوم محله ایرانی در بافت‌های تازه توسعه‌یافته شهری مبتنی بر نظریه داده‌بنیاد، تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال ۲۲، شماره ۶۴، صص ۹۵-۱۱۹.
- توکلی‌نیا، جمیله؛ سعیدی‌فرد، فرانک؛ و نوبخت، سبحانی (۱۳۹۵)، سنجش و رتبه‌بندی شاخص‌های مؤثر در تقسیمات محله‌ای (مورد: محله‌های درکه و قطریه منطقه یک کلانشهر تهران)، نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال هفتم، شماره ۲۶، پاییز ۱۳۹۵، صص ۲۰-۱.
- چلبی، مسعود؛ و مبارکی، محمد (۱۳۸۴)، تحلیل رابطه سرمایه اجتماعی و جرم در سطوح خرد و کلان، جامعه‌شناسی ایران، دوره ششم، شماره ۲، صص ۳-۴۴.
- حسینی، فخرالدین؛ و مهرداد سلطانی (۱۳۹۷)، تحلیل تطبیقی مفهوم محله در نظام سنتی شهرهای ایران با الگوهای مشابه (جایگزین) دوره معاصر، ماهنامه باغ نظر، سال پانزدهم، شماره ۶۰، صص ۱۵-۲۸.
- رضازاده، راضیه، و سلسله، علی (۱۳۹۲)، بررسی رابطه سرمایه‌های اجتماعی و برنامه‌ریزی توسعه محله مینا، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۳۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۲، صص ۸۱-۱۰۰.
- شهبان، پویان؛ و مزرعتی تاج‌آبادی، امید (۱۳۹۶)، سنجش و ارزیابی قابلیت پیاده‌مداری محله تختی تهران و تدوین الگوی بهینه پیاده‌مدار محلی با کمک اصول برنامه‌ریزی باهمستان‌ها، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشکده هنر، دانشگاه تهران.
- شیخی، محمد؛ شهبان، مهسا؛ و فضلی شمس‌آبادی، آرش (۱۳۹۱)، رویکرد شبکه‌ای به حکمروایی اراضی پیرامون کلانشهرها؛ نمونه موردی: منطقه شهری کرج، نشریه مدیریت شهری، شماره ۳۲.

- عبدالله‌زاده‌طرف، اکبر؛ بهزادفر، مصطفی؛ و نقی‌زاده، محمد (۱۳۸۹). بسط مفهوم محله با آناتومی مفهوم اجتماع، نشریه مطالعات جامعه‌شناسی، دوره ۳، شماره ۷، صص ۸۹-۱۰۴.
- عبدالهی، مجید؛ صرافی، مظفر؛ و توکلی‌نیا، جمیله (۱۳۸۹). بررسی نظری مفهوم محله و بازتعریف آن با تأکید بر شرایط محله‌های شهری ایران، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۷۲، تابستان ۱۳۸۹، صص ۸۳-۱۰۲.
- قرشی، مائده؛ ازکیا، مصطفی؛ و صادق مهدوی، محمد (۱۳۹۵). بازتعریف جامعه‌شناختی مفهوم محله از نگاه ساکنان: مطالعه پدیدارشناسی محله کن منطقه ۵ شهر تهران، توسعه محلی (روستایی - شهری)، دوره هفتم، شماره ۲، صص ۲۲۱-۲۴۰.
- Abdolahi, M., Tavakolinia, J., & Sarrafi, M. (2010). Theoretical Study of the Concept of Neighborhood and its Redefinition with Emphasis on the Conditions of Urban Neighborhoods of Iran. *Human Geography Research*, 42(2), 82-103 (In Persin).
- Abdollahzadeh Taraf, A., Behzadfar, M., & Naqizadeh, M. (2010). Expanding the Neighborhood Concept through the Anatomy of Community Concept. *Sociological studies*, 3(7), 89-104 (In Persin).
- Aina, Y. A., Wafer, A., Ahmed, F., & Alshuwaikhat, H. M. (2019). Top-down sustainable urban development? Urban governance transformation in Saudi Arabia. *Cities*, 90, 272-281.
- Albrechts, L., & Mandelbaum, S. (Eds.). (2007). *The network society: a new context for planning*. Routledge.
- Aldrich, D. P., & Meyer, M. A. (2015). Social capital and community resilience. *American behavioral scientist*, 59(2), 254-269.
- Al-Omoush, K. S., Ribeiro-Navarrete, S., Lassala, C., & Skare, M. (2022). Networking and knowledge creation: Social capital and collaborative innovation in responding to the COVID-19 crisis. *Journal of Innovation & Knowledge*, 7(2), 100181.
- Baffoe, G., & Kintrea, K. (2023). Neighbourhood research in the Global South: What do we know so far?. *Cities*, 132, 104077.
- Baud, I. S. A., Pfeffer, K., Sydenstricker, J., & Scott, D. (2011). Developing participatory 'spatial' knowledge models in metropolitan governance networks for sustainable development. Literature Review. Bonn: EADI, Change2Sustain.
- Bogusz, B. (2018). Neighbourhood planning: national strategy for 'bottom up' governance. *Journal of Property, Planning and Environmental Law*, 10(1), 56-68.
- Boyle, L., Michell, K., & Viruly, F. (2018). A critique of the application of neighborhood sustainability assessment tools in urban regeneration. *Sustainability*, 10(4), 1005.
- Bradley, Q. (2017). Neighbourhood planning and the impact of place identity on housing development in England. *Planning Theory & Practice*, 18(2), 233-248.
- Carmen, E., Fazey, I., Ross, H., Bedinger, M., Smith, F. M., Prager, K., ... & Morrison, D. (2022). Building community resilience in a context of climate change: The role of social capital. *Ambio*, 51(6), 1371-1387.
- Carra, M., Levi, N., Sgarbi, G., & Testoni, C. (2018). From community participation to

co-design: "Quartiere bene comune" case study. *Journal of Place Management and Development*.

- Castells, M. (2002). Local and global: Cities in the network society. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 93(5), 548-558.

- Castells, M. (2010). *The rise of the network society*. John Wiley & sons.

- Castells, M., & Cardoso, G. (2005). *The network society: From knowledge to policy* (pp. 3-21). Washington, DC: Center for Transatlantic Relations, Paul H. Nitze School of Advanced International Studies, Johns Hopkins University.

- Chalbi, M., & Mobaraki, M. (2005). Analyzing the relationship between social capital and crime at micro and macro levels, *Iranian Journal of Sociology*, 6(2), 3-44 (In Persin).

- Chetty, R., Jackson, M. O., Kuchler, T., Stroebel, J., Hendren, N., Fluegge, R. B., ... & Wernerfelt, N. (2022). Social capital I: measurement and associations with economic mobility. *Nature*, 608(7921), 108-121.

- Collins, B., & Del Rey, D. K. (2022). Participatory urban governance under the microscope: A qualitative study of high-functioning neighborhood councils in Los Angeles. *Journal of urban affairs*, 44(10), 1416-1431.

- Corodescu-Roșca, E., Hamdouch, A., & Iașu, C. (2023). Innovation in urban governance and economic resilience. The case of two Romanian regional metropolises: Timișoara and Cluj Napoca. *Cities*, 132, 104090.

- Coulton, C. (2012). Defining neighborhoods for research and policy. *Cityscape*, 231-236.

- Da Cruz, N. F., Rode, P., & McQuarrie, M. (2019). New urban governance: A review of current themes and future priorities. *Journal of Urban Affairs*, 41(1), 1-19.

- Da Cruz, N. F., Rode, P., McQuarrie, M., Badstuber, N., & Robin, E. (2022). Networked urban governance: A socio-structural analysis of transport strategies in London and New York. *Urban Affairs Review*, 10780874221117463.

- Gallent, N., & Robinson, S. (2013). *Neighbourhood planning: Communities, networks and governance*. Policy Press.

- Gao, S., & Ryan, B. D. (2020). Can neighborhood planning in shrinking cities achieve demolition goals? A conformance and performance evaluation of neighborhood action plans in Youngstown, Ohio. *Journal of Planning Education and Research*.

- Ghorashi, S. M., Azkia, M., & Mahdavi, S. M. S. (2015). Sociological Redefinition of the Concept of Neighborhood from the Residents' Viewpoint: A Phenomenological Study of Kan Neighborhood in District 5 of Tehran. *Community Development (Rural and Urban)*, 7(2), 221-240. doi: 10.22059/jrd.2015.60561 (In Persin).

- Halstead, J. M., Deller, S. C., & Leyden, K. M. (2022). Social capital and community development: Where do we go from here?. *Community Development*, 53(1), 92-108.

- Ham, M. V., Manley, D., Bailey, N., Simpson, L., & Maclellan, D. (2012). Understanding neighbourhood dynamics: New insights for neighbourhood effects research. In *Understanding neighbourhood dynamics* (pp. 1-21). Springer, Dordrecht.

- Hardin, R., Pateman, C., Weingast, B., & Elkin, S. (2003). *Deliberative policy analysis*:

- understanding governance in the network society. Cambridge University Press.
- Hosseini, S. F., & Soltani, M. (2018). A comparative investigation and analysis between the neighborhood concept in the traditional urban system in Iran and its similar patterns in contemporary period. *The Monthly Scientific Journal of Bagh-e Nazar*, 15(60), 15-28. doi: 10.22034/bagh.2018.62761 (In Persin).
 - Ilaghi M, , Jahanbin N, Ghasemi I. Redefining the Iranian Neighborhood Concept in Newly Developed Urban Contexts Based on Data Theory. *jgs* 2022; 22 (64) :95-119 (In Persin).
 - Kamble, T., & Bahadure, S. (2020). Neighborhood sustainability assessment in developed and developing countries. *Environment, Development and Sustainability*, 22(6), 4955-4977.
 - Lukas, M. (2019). Urban governance. *The Wiley Blackwell encyclopedia of urban and regional studies*, 1-11.
 - Martin, D. G. (2003). Enacting Neighborhood. *Urban Geography*, 24(5), 361-385.
 - Moghaieb, H. S. (2019). Estimating local administrators' participation in planning: case of "Egypt vision 2030." *Review of Economics and Political Science*, 4(3), 197-223.
 - Muzayanah, I. F. U., Nazara, S., Mahi, B. R., & Hartono, D. (2022). Social capital vs. anonymity? 3Ds Urban form and social capital development in Indonesian cities. *International Journal of Urban Sustainable Development*, 14(1), 108-125.
 - Otero, G., Volker, B., & Rozer, J. (2022). Space and social capital: social contacts in a segregated city. *Urban Geography*, 43(10), 1638-1661.
 - Parker, G., Wargent, M., Salter, K., & Yuille, A. (2023). Neighbourhood planning in England: A decade of institutional learning. *Progress in planning*. *Progress in Planning*, 100749.
 - Pitas, N., & Ehmer, C. (2020). Social Capital in the Response to COVID-19. *American Journal of Health Promotion*, 34(8), 942-944.
 - Polk, M. (2011). Institutional capacity-building in urban planning and policy-making for sustainable development: success or failure?. *Planning, Practice & Research*, 26(2), 185-206.
 - Rezazadeh, R., & Selesh, A. (2013). Investigating the relationship between social capital and development planning of the base neighborhood. *Urban Management*, -(32), 81-100. SID. <https://sid.ir/paper/484966/fa> (In Persin).
 - Saadi, A., Morales, B., Chen, L., & Sudhinaraset, M. (2023). Understanding the function of social capital among immigrant communities: A qualitative study of Mexican and Chinese immigrants in Southern California. *SSM-Qualitative Research in Health*, 100247.
 - Sadiq, M. W., Huo, C., Almogren, A. S., Aljammaz, N. A., Al-Rahmi, W. M., Al-Maatuok, Q., & Zulfiqar, S. (2022). Innovation in Neighborhood Management Web Service: A Precise Initiative to Augment Audiences' Interaction on Social Media. *Frontiers in Psychology*, 13.
 - Shahabian, P., & Mazreati Tajabadi, O. (2016), Measuring and evaluating the

pedestrianization of Takhti neighborhood in Tehran and developing the optimal model of local pedestrianization with the help of community planning principles, Master's Thesis, Faculty of Arts, University of Tehran (In Persin).

- Sheikhi, Mohammad; Shahsavarian, Mehssa and Arash Fazli Shams-Abadi, (2012), a network approach to land governance around metropolises; Case example: Karaj urban area, Urban Management Journal, No. 32 (In Persin).

- Siisiainen, M. (2003). Two concepts of social capital: Bourdieu vs. Putnam. International journal of contemporary sociology, 40(2), 183-204.

- Simpson, L., Wood, L., & Daws, L. (2008). Community capacity building: Starting with people not projects. Community Development Journal, 38(4), 277-286.

- Sommerfeldt, E. J. (2013). Networks of social capital: Extending a public relations model of civil society in Peru. Public Relations Review, 39(1), 1-12.

- Talen, E. (2019). DIY Neighborhoods. In: Arefi M., Kickert C. (eds) The Palgrave Handbook of Bottom-Up Urbanism. Palgrave Macmillan, Cham.

- Tan, E. (2019). Decentralization and Governance Capacity: The Case of Turkey. Springer International Publishing.

- Tavakkolnia, J., saaedinia, F., & sobhani, N. (2016). Defining neighborhood Division Indices in District, Tehran municipality (Darake, Niavaran and Gheytariye neighborhood). Research and Urban Planning Journal, 7(26), 1-20 (In Persin).

- Taylor, R. B. (2012). Defining neighborhoods in space and time. Cityscape, 225-230.

- Tzanakis, M. (2013). Social capital in Bourdieu's, Coleman's and Putnam's theory: empirical evidence and emergent measurement issues. Educate~, 13(2), 2-23.

- Yigitcanlar, T. (2015). Smart cities: An effective urban development and management model?. Australian Planner, 52(1), 27-34.

- Yigitcanlar, T., & Cugurullo, F. (2020). The sustainability of artificial intelligence: An urbanistic viewpoint from the lens of smart and sustainable cities. Sustainability, 12(20), 8548.

- Yigitcanlar, T., Desouza, K. C., Butler, L., & Roozkhosh, F. (2020). Contributions and risks of artificial intelligence (AI) in building smarter cities: Insights from a systematic review of the literature. Energies, 13(6), 1473.

- Yigitcanlar, T., Kamruzzaman, M., Buys, L., Ioppolo, G., Sabatini-Marques, J., da Costa, E. M., & Yun, J. J. (2018). Understanding 'smart cities': Intertwining development drivers with desired outcomes in a multidimensional framework. Cities, 81, 145-160.

- Zhang, Q., Yung, E. H. K., & Chan, E. H. W. (2018). Towards sustainable neighborhoods: Challenges and opportunities for neighborhood planning in transitional urban China. Sustainability, 10(2), 406.